

Reni Manova

(Sofia, Sofia University St. Kliment Ohridski)

On Sentence Structure (A Review of the Concepts in Some 19th and 20th Century Bulgarian Grammars)

Abstract: Text analysis reveals text structure by making explicit the connections among the sentences in a text. Each sentence has a specific structure formed according to the locutor's intention. The author makes an overview of the advances in the concept of sentence structure in Bulgarian grammatical thought.

Key words: text, sentence structure, grammatical tradition

Рени Манова

(СУ „Св. Климент Охридски“)

За структурата на изречението (Поглед към концепциите в някои български граматки от XIX и XX век)

Научните занимания с текста са сложна и комплексна дейност. В диахронен план са били реализирани разнообразни подходи: структуралистски (трансфрастичен), семантичен, комуникативен, когнитивен.

Вече се е утвърдило схващането, че съществува равнище на текста по аналогия с останалите равнища: на фонемата, морфемата, думата, изречението. Абстрактната единица на текстовото равнище се нарича текстема и може да се дефинира като инвариантното, което стои в основата на отделните конкретни текстове. В речта потенциалният текст бива овеществен, материализиран и придобива реален израз. Езиковият текст съвместява рефлексивно и интеракционално значение. Тези два типа значение са наречени метафункции с оглед на функционалната граматика (Халидей 1985). Текстът представя даден денотат от обкръжаващата действителност опосредствано чрез езика, като предава информация за него на определен кръг реципиенти, т.е. прави комуникацията и споделянето на знание възможни.

Въпросът за мястото на текста в езиковата систематика е засегнат в изследването на Мурзин и Штерн (Мурзин и Штерн 1991). Пзовавайки се на концепцията на Е. Бенвенист, те отбелязват, че „изречението е едновременно конституент на текста и негов интегрант“ (Мурзин и Штерн 1991: 9). Освен това поясняват, че всеки текст може да бъде разложен на изречения – изказвания. И в същото време единицата, която отличава текста, е изречението.

Авторите подчертават, че изречението е основният механизъм на текстообразуването. Чрез функционирането на изречението се осъществява

увеличаването на новата информация в текста в хода на неговото разгръщане (Мурзин и Штерн 1991: 55). Самата структура на изречението е ориентирана към осъществяването на текстообразуването. Авторите привеждат твърдението на Потенбня, според което изречението е общата форма, в която се полага мисълта. Същността на тази форма се заключава в разчленение на цялото изречение на група на подлога и група на сказуемото (предикатна структура на изречението) или в друг аспект на тема и рема (актуална структура на изречението).

Родионова (Родионова 2008) прави преглед на съществуващите модели на деление на текстовите елементи. Нейната статия очертава основните подходи към структурата на текста, налични в руската школа по текстолингвистика. Авторката подчертава, че с оглед на комуникативната и когнитивната езикова функция, изречението функционира като минимална синтактична единица, която е компонент от текста.

Добрева и Савова разглеждат конститутивните единици на текста. В техния труд се емфатизира фактът, че „от всички конститутивни нива на съществуването на текста е абсолютно задължително само нивото на изречението“. (Добрева, Савова 1990: 49). Във връзка с това е уместно да се спомене диференциацията, която се прави, между *изречението* като потенциална форма и *изказването* като конкретна комуникативна реализация. Р. Ницолова отбелязва, че „изречението е абстрактно понятие, както са абстрактни понятия фонемата, морфемата и думата. В потока на речта даден вид изречения се реализира чрез конкретни изказвания, които се произнасят в определен речев акт“ (Ницолова 2008: 24). Според Й. Пенчев: „противопоставянето „език – реч“ в синтаксиса се представя като разлика между „изречение“ и „изказване“, т.е. между знанието за изреченските категории и използването на това знание в построяването на текст“ (Пенчев 1999: 500).

Тезата, която се отстоява, е, че за да се изследва структурата на текста, първо трябва да се изследва структурата на изречението. Телеологията на настоящата работа е ориентирана към преглед на дефинициите на изречението в изворите за българския синтаксис – дяловете от старите граматики, онасловени *словосъчинение*.

Ако се възприеме схващането за изречението като базисен текстов конституент, от особена значимост е да се проследят в диахронен план концепциите за неговата структура. Трябва да се подчертае, че в съвременния синтаксис са налични множество дефиниции и теории (логическа, психологическа, формално-граматична) за същността на изречението. Всяка от тях има условен характер, като изхожда от една или друга изследователска перспектива.

Прегледът на някои от известните българските граматики, издавани през XIX и през XX век, показва, че въпросите за формирането на изречението и за неговата семантика още тогава са били застъпени. Иманентните признаци на изречението като предикативност, модалност, интонационна и граматическа оформеност (ГСБКЕ 1983: 18) интуитивно са били отбелязвани от авторите на граматиките, макар и не в съвкупност. Може да се каже, че дефинициите, които ще бъдат представени, засягат отделни инherentни черти на изречението и на неговите конституенти.

Също така в граматиките на Хр. Павлович и на А.-Т. Балан присъстват идеите за надизреченски конструкт за равнище над изречението.

Може напълно да се подкрепи твърдението на П. Несторова, че „някои от първите граматични притежават верен езиков усет и успешно полагат основите на езикознанието в България“ (Несторова 2005: 15). И докато авторката изследва категорията предикативност и нейното репрезентиране в няколко възрожденски

граматики, настоящата работа има за цел, без да претендира за изчерпателност, да очертае дефиниторното ядро в представите за изречението и за елементите, от които е изградено то.

Първата граматика, която ще бъде разгледана, е *Грамматика славеноболгарска* от 1845 г. на Хр. Павлович. В нея се подчертава, че изречението се изгражда чрез свързване на по-малки елементи (думите). Освен това авторът поставя въпроса за ядрото на изречението, което според него е глаголт: „Сочинението учи как се съединяват една с друга деветте части на разговора в изречения. Във всяко прочее предложение основен е глаголт“ (Павлович 1985: 50)

Павлович извежда като компоненти от структурата на изречението подлога, сказуемото и връзката, като ги дефинира по следния начин: „подлежащо се именува онова, за което разсъждаваме или говорим, а сказуемо онова, което се върху него говори. Н. пр. Человек е творение Божие Гдето, Человек е подлежащо: творение божие: сказуемо. А глаголт е именува се свез“ (Павлович 1985: 50).

Може да се отбележи, че в съвременните изследвания в областта на синтаксиса се изтъква ролята на предиката на изречението, представящ ситуацията (действие, състояние, процес), и на партиципанти в нея, означени със съответните аргументи и адюнкти. Интересното в случая е, че Павлович в своята граматика откроява ролята на сказуемото като своеобразен структурен център, ядро.

Също така Павлович подчертава и йерархичността на елементите в езика: „Както от буквите биват слокове, от слокове – речения, от речения – предложения, така и от предложения бива **Слово**, сиреч цял **разговор**“ (курсив мой – Р. М.) (Павлович 1985: 78). Това виждане може да се възприеме като първоначалната представа за текст, за равнище над изречението, присъстваща още във възрожденските граматиките¹. Етимологично текст идва от латински и означава тъкан, плетеница, а оттам метафорично означава слово, съчинение. От изреченията се образува по-голяма цялост, която е смислово и граматически свързана и служи за комуникация, за обмяна на идеи и мисли (*цял разговор*).

В *Първичка българска граматика* от 1848 г. Иван Богоров говори за структурата на речта. Речта в представите на Богоров е продуктът на комуникацията. Той дава следната дефиниция за изказването: „управа се нарича в граматиката редът, на когото гуждами думите, за да изявявами свършено разумът си, кога говорим или пишем“ (Богоров 1986: 95).

В приведения цитат се поставя идеята за контекстуалните знания на говорещия, за съхраняваното познание в ума на човека (*разум*). Подчертава се ролята на словоредата (*редът, на когото гуждами думите*) за осъществяването на завършено и оформено писмено или устно изказване.

Изречението в граматиката на Богоров е представено като комплексна единица, състояща се от няколко лексеми, която носи смислова автономност²: „Всякоя реч, дето е от няколко думи и може да се разбере, има си някаква съдба на нашия ум. Както: Орелът е птица. Адам бил човек. Златото не е леко. Съдбата, която се предава с думи, се нарича изречение (предложение)“ (Богоров 1986: 95).

Описана е и структурата на изречението, което се състои от подлог, сказуемо и връзка, като всеки елемент е надлежно дефиниран:

„Предложението е от три къса: подлежащо, сказуемо, свързание

¹ Сходни идеи представя Балан в *Нова българска граматика* от 1940 г.

² Интересното е, че Моско Москов в труда си по езикознание също разглежда изречението като комплексен знак, съставен от други знаци – думите.

- 1) Подлежаще е нещото, за което се говори в изречението: орел, Адам, злато
- 2) Сказуемо е каквината, която се придава на подлежащото или са отнима от него: птица, чловякъ, злато
- 3) Свързване е думата, с която се известява свързването между подлежащото и сказуемото: е, был, не е “.

(Богоров 1986: 96)

Богоров поставя въпроса за съгласуването (по лице, число, род) на подлога и на сказуемото, т.е. представен е изреченският признак – правилна граматична оформеност: „Подлежащото и сказуемото могат да бъдат прости или сложни. В първата случка се изявява с тях едно нещо или една каквина; в сетнешната няколко различни неща или каквини. Подлежащото, сказуемото и свързването се гуждат в еднакъв брой, лице, род, както: Орелът е птица. Рим бил прочют. Азия ще бъде мирна“ (Богоров 1986: 96).

Важен поглед към въпросите за същността на изречението представя Й. Груев в *Основа за българска граматика* от 1858 г. Авторът обяснява предмета на синтаксиса: „Словосъчинението учи как се събират и нареждат речите в слово“ (Груев 1987: 83).

Груев дефинира изречението по следния начин: „Слово кога изрича само една мисъл казва се предложение: Бог е вечен“ (Груев 1987: 83).

По отношението на конституентите, изграждащи изречението, се наблюдава общност във възгледите на Груев, Богоров и Павлович (всички говорят за три части, от които е изградено изречението). Вероятно става въпрос за континуитет, за изграждане на традиция. Разликата е, че Груев разглежда като елемент от изречението атрибута, определението (т. нар. прилог): „Предложение има три главни части подлог или подлежащее, връзка и прилог; Подлог е името на предмета, за който се говори; прилог е това, що се прилага и придава на подлога като негово качество и свойство, а връзка е глаголт, що свързва подлога с прилога, сиреч потвърждава, че качеството, показано от прилога, прилича или не прилича на подлога“ (Груев 1987: 83).

В *Грамматика на българския език* на Младенов и Попвасилев от 1939 г.³ присъства дял синтаксис: „Онзи дял от езикословието (граматиката), в който се посочва как отделните думи и техните облици се съединяват в свързана реч, се нарича синтаксис. Синтаксисът е наука за изказите (изреченията), па и за словосъчетанията, които представляват части от изкази“ (Младенов, Попвасилев 2012: 319).

Важно е да се подчертае, че Ст. Младенов определя като „криво схващане“ дефинирането на изречението като мисъл, изразена с думи. Той говори за четири разреда изкази⁴ (изявителни, възклицателни, желателни и въпросителни). Според него всички известни дотогава дефиниции на изречението (изказа) отчитат само един възможен модел – този на изявителния изказ, при който се представя логическо съждение, и който има формата подлог, връзка и сказуемо: S+C+P (S=subjectum, C=copula P=praedicatum). Авторът предлага своя дефиниция на изречението, която гласи: „Изказ е отделна дума или словосъчетание, що съдържа едно ясно посочване или изявление, възклицание или пожелание, повеление или запитване за един или много предмети“ (Младенов, Попвасилев 2012: 321).

³ Както е отбелязано в предговора към фототипното издание, само четвъртият дял от Грамматиката – Видословие (морфология) и бележките за препинателните знаци са написани от другия съавтор Стефан Попвасилев. Следователно частта за синтаксиса и възгледите за структурата на изречението принадлежат на Ст. Младенов.

⁴ Младенов не прави терминологична диференциация на понятията изречение и изказ.

Младенов отчита разнообразието от комуникативни функции (да се изразят емоции, да се отправят въпроси, да се дават нареждания и др.), които може да изпълнява дадено изречение, и свързаните с тях различни потенциални форми.

В този смисъл неговите възгледи са крачка напред в представата за структурата на изречението, които кореспондират със съвременните схващания за комуникативния статус на изказванията. Знае се например, че интенцията на отправителя на съобщението стои в основата на оформянето на изречението (изказването). Трябва да се спомене, че интенционалността е един от седемте релевантни признака на текста (Богранде, Дреслер 1981: 3) и засяга едната страна от комуникативната верига, т.е. създателя, продуциращия текста. Чрез нея се отразяват комуникативните намерения на адресанта. Те могат да бъдат най-разнообразни. Например да се сподели познание или да се осъществи предварително зададена цел.

Важно е, когато се говори за структура на изречението и текста, да се отбележи ролята на средствата за синтактично свързване – интонация, словоред. Словоредът е формален признак на изречението, който спомага за неговото граматично оформяне, а с помощта на интонацията то придобива форма на съобщение.

Балан в *Нова българска граматика* от 1940 г. отделя внимание на словоредата на думите в изречението (везба на думите в изречения), като фокусира вниманието си върху ролята на супрасегментните единици на речта: ударението, интонацията и нейните компоненти като например паузите: „Думи в изречение, в реч се вежат помежду си по ред, по изговор съ нагласуване, по облици и съгласуване – това е везба на думите“ (Балан 1940: 35).

Авторът отчита ролята на паузите, които имат емфатизиращ ефект, т.е. чрез тях се подчертава дадена част от поднасяната информация: „Заедно с нагласуването вървят в реч и паузи. То са по-кратки и по-дълги възпираания на дъха при изговор на отделни части или купчини от речта, с тях се изтъква желано от нас значение или настроение в една везба от думи“ (Балан 1940: 35).

Балан представя и реализиращите се типове синтактична връзка между елементите на изречението: „Правилата, по които се води езикът за ред на думи в реч, се казват думоред. Везбата между думи и изречения показва каква стойност има значението на една дума спрямо друга в изречението, или на едно изречение спрямо друго в реч, по това различаваме везби споредна (координувана), надредна (суперординувана) и подредна (субординувана)“ (Балан 1940: 36-37).

Следователно още Балан отделя внимание на интонационната оформеност на изречението като негов инхерентен признак, а подредбата на изреченските елементи (*везба*) е разгледана във връзка с характера на информацията, която се предава с тях. Балан засяга и въпроса за съотношението език – реч. Той възприема виждането за речта като език в действие: “С език ние си общуваме в говор или в писмо, словесно или писмено. Езикът при общуване е реч”.

Прави впечатление, че е налице диференциация между абстрактната единица, наречена от Балан **съобщение**, и материализацията под формата на **изречение (нещо, което е изречено)**⁵: „Общувайки с реч, ние изказваме разновидни съчетания от представи, станали в душата ни. Едно свършено за себе в душата ни съчетание, готово за реч, е съобщение. Изречено съобщение е изречение. Съобщение, изказано с думи, е изречение“ (Балан 1940: 380).

⁵ Вече бе описана диференциацията, която се прави между *изречение* (абстрактна единица, възможен модел) и *изказване* (реализация на комуникативното намерение в конкретна ситуация), у съвременни лингвисти – Ницолова, Пенчев. Балан също ги различава, но използва различни понятия.

Балан се фокусира върху глотогенезата с оглед генерирането на изреченските конструкции: „Първата дума на човека е била изречение; първата дума и на днешно дете е изречение. Тая дума в начало не е имала ни вид, ни строй. Думите са се обособили по видове и добили облици за строй тепърва с разволя на речта. В течение на тоя разволя са се обособили и видовете изречения с техен строй“ (Балан 1940: 381).

Авторът дава дефиниция на изречението и подчертава, че то може да се състои от една дума: „Изречение се познава от службата на думи, с които изказваме в реч съчетания от представи, тая служба се изразява през значение на думите и везба помежду им. Изречение съобщава прилично съчетание на две представи около тях може да се скупят и други представи ала те само поясняват основните. В реч и една поясняваща дума открива за наше разбиране, станало в душата ни прилично съчетание за основни представи: пожар! Тъй ли? Измама“ (Балан 1940: 381).

Балан представя и модел за членене на единиците от по-малка към по-голяма: „**Най-малка реч е от едно самичко изречение; за по-голяма реч се съчетават или вежат две и повече изречения, чак до цяло слово, до съчинение**⁶. От значението на думи в изречението и от службата им в речта определяме видовете думи, а от съчетанието на думи в изречение за най-малка реч и на изречения помежду им за по-голяма реч, определяме видовете изречения. За тия видове важат еднакво волята, мисленето и настроението на събеседника“ (Балан 1940: 382).

Концепцията на Балан отразява идеята за йерархичност между езиковите единици. Подчертава се, че когато се свързват няколко изречения, те формират цяло слово, съчинение, т.е. Балан, подобно на Павлович, говори за ново равнище над изреченското. Може да се отбележи, че съществува интуитивен опит за дефиниране на текста. Вероятно няма да бъде грешно, ако се направи аналогия със съвременните схващания. Не бива да се пропусне да се отбележи, че микротекстът е сложно синтактично цяло, което се състои от n на брой изречения, които са граматично и смислово свързани.

Освен това Балан демонстрира прагматичен подход, отчитайки фактори от контекста на комуникацията при построяването на изречението и текста, сред които са волята, мисленето и настроението на събеседника. По този начин се оформя своеобразен модел, включващ възможните комуникативни намерения и потребности на говорещото лице – да оправя заповеди, молби, да изразява мнението и чувствата си, да прави заключения, базирани на неговите собствени знания и опит или на знанията на обществото като цяло.

Трябва да се отбележи и наличието на друг важен концепт, засягащ изречението и неговата структура, т. нар. период. Той присъства в голяма част от граматиките на XIX в, сред които *Основа за българска граматика* на Йоаким Груев от 1858 г., *Грамматика за новобългарския език* на Иван Момчилов от 1868 г., *Словосочинение* на Сава Радулов от 1871, *Ръководство за словосъчинение на българския език* на Тодор Икономов от 1875 и др.⁷

С. Радулов отбелязва, че „период се нарича такова предложение, което се отличава с особена разпространеност, округлост и завършеност на една мисъл“ (Радулов 1871: 67). Авторът представя и етимологията на думата период: „период е дума гръцка: в превод на наш език значи кръжец“ (Радулов 1871: 67).

⁶ Курсив мой – Р. М.

⁷ В настоящата статия ще разгледаме концепцията за периода само в граматиките на С. Радулов и Й. Груев. Трябва да се отбележи, че със съвсем незначителни нюанси се описва периодът в останалите граматики, но това е обект на отделно изследване.

Друг важен елемент от разсъжденията на Радулов е свързан с предназначението на периода, т.е. с неговата функция: „целта на самия период е да действа **не само на ума, но и на чувствата и слуха на читателя**“ (курсив мой – Р. М.) (Радулов 1871: 67).

Идеите, които са заявени в горния цитат, кореспондират с представата за **ефекта** (функцията, която се възприема като истинната причина, поради която продуциращият текста избира да разположи два текстови конституента заедно) в съвременните лингвистични теории като тази на Ман и Томпсън, наричана анализ на реторическата структура (RST analysis) (Ман, Томпсън 1987). Тази теория представлява модел за изследване на структурата на текста с оглед на определени интенции на локутора. RST – анализът може да се разглежда като функционален подход към организацията на текста, защото проследява релациите между текстовите конституенти (отделните изречения) с оглед на комуникативните цели на продуциращ и реципиент.

Следователно периодът е конструкт, който се отличава със смислова завършеност и определен обем, като връзките между отделните елементи, които го изграждат, са подчинени на определена цел (интенция).

Относно обема Радулов отбелязва, че „в периодите обикновено се различават два рода: период прост и сложен, период прост се нарича едно просто разпространено предложение. За отличителен признак, на което служи неговата пълнота и завършеност в изречението на една мисъл. Период сложен се нарича сложно предложение със същия отличителен признак“ (Радулов 1871: 67-68). Интерес за нашата разработка представляват сложните периоди, т.е. сложно изречение, което изразява една завършена идея и мисъл.

Според Й. Груев периодът „едно главно предложение, допълнено с приставени, или сбор от няколко главни, придружени с тяхните си приставени, за да се изрече пълен разум нарича период“ (Груев 1987: 104-105). Отново, както у Радулов, се подчертава, че построяването на периода е свързано с предварително зададена интенция – да се изрази по-пълно някаква идея, представа.

Относно структурата на периода Груев обяснява, че „период от едно главно предложение се зове прост, а съставен от две или повече главни предложения – сложен. Главните предложения, що влизат в състава на един сложен период, наричат се негови членове“ (Груев 1987: 105).

Когато Ман и Томпсън обговарят т. нар. релации между изреченията, отбелязват две части: ядро и второстепенна част. Второстепенната част пояснява и нюансира по някакъв начин информацията, заявена в ядрото, като формира с него кохезионно цяло. Представата за сложния период е сходна. Например според Радулов периодът се състои от две части: „Сложният период из колкото предложения да се състои той всякога има две главни части от които едната съдържа мисли **доказващи или изясняващи**, а другата – **мисли доказваеми или изясняеми**“ (Радулов 1871: 68). Подобна идея престава и Груев: „сложен период от колкото и члена да се състои дели се на две половини, от които във втората се доказва, изяснява това, което е казано в първата половина или се нарича следствие“ (Груев 1987: 105).

Трябва да споменем също така, че още през Античността Аристотел в своята „Реторика“ говори за речта, която има две части: изложение и потвърждение (Аристотел 2013: 218). Останалите части – уводът и заключението, са факултативни.

И така, най-общо периодът се определя като изречение, което има едно или повече пояснения към себе си. Периодът е свързан с развитието на темата, на мисълта. Състои се от две части: нещо се казва и после се доказва, разгръща, окръгля. Интересното е, че когато се говори за периода, се изтъква формалната споеност на

изграждащите го компоненти, експлицирана със съюзи като конекторни елементи, служещи и за постигане на единство при представянето на основната идея.

Ако разсъждаваме за видовете периоди от гледище на съвременните синтактични класификации, ще стигнем до извода, че по същество те представляват сложни съчинени или сложни съставни с подчинени изречения (допълнителни елементи, функциониращи като причина, условие и т.н. спрямо информацията в ядрото, т.е. главното изречение), или сложни смесени изречения. Това е списъкът, който представя Радулов: причинни, условни, последователни, сравнителни, изяснителни, противоположни, уступителни (Радулов 1871: 69-77). При Груев се споменават: съединителни, противителни, сравнителни, причинни, заключителни, предположителни, условни, устъпителни (Груев 1987: 105-106).

Според концепцията за периода в разгледаните граматики на Радулов и Груев от особена роля е присъствието на съюз, който да сигнализира за конкретен вид период. Ето как изглежда списъкът със съюзите, описани в граматиката на Груев:

1. Съединителни: *и; та; не само – но и; както – така и, нито, нито, ни; или, или; ту, ту; такожде.*
2. Противителни: *а; но; обаче, напротив.*
3. Сравнителни: *също така, такожде, както и пр.*
4. Причинни: *зачто-то; понеже; оттова, затова и пр.*
5. Заключителни: *следователно; и така и пр.*
6. Предположителни: *ако бы – то бы.*
7. Условни: *ако, ако ли, – то; когато, тогава*
8. Устъпителни: *ако и при все това.*

Например в последователния период се представят събития или действия, следващи едно след друго във времето. На повърхнинно ниво Радулов отбелязва, че темпоралната последователност се маркира със съюзи като *когато, тогава, в това време когато* и др.

Като обобщение може да се направят следните изводи:

1. Изречението в разгледаните граматики се описва чрез съставящите го конституенти, като присъства идеята за когнитивна матрица, лежача в основата на неговото оформяне, т. нар. мисъл.
2. Най-често се представя формална схема на изречението, която има вида S+C+P (S=subjectum, C=copula, P=praedicatum). Едва в граматиките на Ст. Младенов и на Балан се наблюдава оттласкване от репродуцирането на този модел.
3. Някои от заявените възгледи кореспондират със съвременните езиковедски теории, но представляват и континуитет на по-стари традиции.
4. Маркира се наличието на равнище над изречението, въпреки че липсва терминологично прецизиране. Все пак не бива да се забравя, че дори в съвременната текстолингвистика съществуват различни концепции относно това какво стои между цялостния текст като висша езикова единица и равнището на основния текстоизграждащ конституент – изречението. Адекватен модел представя М. Москов, като отбелязва, че съществува микротекст и макротекст (Москов 2000:168-169).

Макротекстът е цялото, съставено от единичен микротекст или микротекстове. Микротекстът от своя страна е сложно синтактично цяло, което се състои от *n* на брой изречения, които са граматично, смислово свързани. Той подчертава, че микротекстът като по-крупна от изречението единица се нарича още надизречениско или свръхфразово единство.

Следователно може да се състави следната схема, онагледяваща прехода от минимална към най-голяма единица: изречение → микротекст (сложно синтактично цяло, свръхфразово единство) → макротекст.

Изречението е знак на речта и има за денотат откъс от действителността в рамките на речевия акт (комуникативната ситуация). То е съставено от знаци на езика (в терминологията на Москов става въпрос за думи), затова се определя като комплексен знак.

По този начин в щрихиран вид изглеждат някои идеи, отразяващи развитието на българската граматична мисъл, свързани с изреченската структура.

Когато търсим отговора на въпроса какво „прави“ текстът, т.е. каква е неговата функционалност, не бива да се забравя значимостта на системата от езикови елементи, които го изграждат, т.е. на отделните изречения. От краткия преглед стана видно, че уточняването на същността на изречението и на неговата структура е неотделима част от българската граматична традиция.

ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел 2013: *Аристотел*. Реторика. Прев. Ал. Ничев. „Захарий Стоянов“: С.
- Богоров 1986: *Богоров, Ив.* Първичка българска граматика (1845). Наука и изкуство: С. фототипно изд.
- ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език, Т. 3 Синтаксис. Наука и изкуство: С.
- Груев 1987: *Груев, Й.* Основа за българска граматика (1858). Наука и изкуство: С. фототипно изд.
- Де Богранде, Дреслер 1981: *De Beaugrande R., W. Dressler.* Introduction to text linguistics. Longman: London.
- Добрева, Савова 1990: *Добрева, Е., И. Савова.* Проблеми на изграждането на текста. Народна просвета: С.
- Икономов 1875: *Икономов, Т.* Ръководство за словосъчинение на българский язык Пловдив: Издава книжарницата на Хр. Г. Данов.
- Ман и Томпсън 1987: *Mann, W, S.Thompson.* Rhetorical structure theory: Towards a functional theory of text organization. Reprinted from The structure of discourse. Information Science Institute: University of Southern California.
- Младенов, Попвасилев 2012: *Младенов Ст., Попвасилев.* Граматика на българския език (1939) Изток-Запад: С. фототипно изд.
- Момчилов 1868: *Момчилов, Ив.* Граматика за новобългарския език. Наука и изкуство: С.
- Москов 2000: *Москов, М.* Език и езикознание. Сиела: С.
- Мурзин, Штерн 1991: *Мурзин, Л. Н., А.С. Штерн.* Текст и его восприятие. Издателство Уральскогo университета: Свердловск.
- Несторова 2005: *Несторова, П.* Предикативност и изречение. – В: Аргументна структура. Проблеми на простото и сложното изречение. Сема РИШ: С.
- Ницолова 2008: *Ницолова, Р.* Българска граматика. Морфология. УИ „Св. Климент Охридски“: С.
- Павлович 1985: *Павлович, Хр.* Граматика славеноболгарска (1845). Наука и изкуство: С. фототипно изд.

Пенчев 1999: *Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев.* Съвременен български език. Изток Запад: С.

Радулов 1871: *Радулов, С.* Словосочинение. Болград.

Родионова 2008: *Родионова, О.* К вопросу о единицах членения текстах – Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. Выпуск № 1, 2008, 81-84.

Теодоров-Балан 1940: *Теодоров-Балан, А.* Нова българска граматика София: Т. Ф. Чипев.

Халидей 1985: *Halliday, M.* An Introduction to Functional Grammar. Edward Arnold.